

DOI: [https://doi.org/10.31470/2786-6424-2022-1\(2\)-42-48](https://doi.org/10.31470/2786-6424-2022-1(2)-42-48)

ORCID 0000-0003-0668-0281

ДАНИЛКО Валентина

старший викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту
Університет Григорія Сковороди
в Переяслав

DANYLKO Valentina

Senior lecturer of the Department of
Theory and Methodology of Physical
Education and Sports, Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

✉ vdanylko23@gmail.com

ORCID 0000-0002-6041-3101

КРАВЧЕНКО Тетяна

доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики
фізичного виховання і спорту Університет
Григорія Сковороди в Переяславі

KRAVCHENKO Tatyana

Associate Professor, Candidate of
Pedagogical Sciences, Associate
Professor of the Department of Theory
and Methodology of Physical Education
and Sports, Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav

✉ kravchenko19tanya@gmail.com**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ РУХЛИВИХ ІГОР, НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ, ЗВИЧАЇВ ТА ОБРЯДІВ****FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH
UKRAINIAN FOLK ACTIVATED GAMES, FOLK TRADITIONS, CUSTOMS AND RITES****Анотація.**

Вступ. На основі аналізу та узагальнення літературних джерел та передового практичного досвіду вивчено використання українських народних рухливих ігор та їхній вплив на формування національної свідомості старших школярів в умовах збройної та інформаційної агресії з боку Російської Федерації проти України. У дослідженні наголошується на потребі систематичного й цілеспрямованого національного виховання особистості на культурно-історичному досвіді рідного народу, його багатотисячолітніх традиціях, звичаях та духовності.

Актуальність дослідження. Вивчення особливостей національних традицій фізичного виховання та можливостей їх використання в освітньому просторі молоді є важливим і актуальним завданням сучасної науки, оскільки фундаментальним чинником побудови громадського суспільства та демократії є національна свідомість громадян.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні застосування народних рухливих ігор у процесі формування національної свідомості старшокласників.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, анкетування, метод математичної статистики.

Результати. У статті зазначено, що національні традиції фізичного виховання впроваджуються через історичний, теоретичний та методичний напрямки. До структури національної свідомості входять: політичний, емоційно-ціннісний, мотиваційний, діяльнісно-практичні компоненти. У процесі дослідження було визначено три етапи формування в учнів загального виховання. Формування національної свідомості на заняттях фізичним вихованням відбувається за допомогою народних рухливих ігор. Вони належать до універсального засобу всебічного виховання молоді, оскільки у них відображено побут, праця, національні традиції народу, уявлення про сміливість, чесність, порядність людини.

Висновки. У науковій роботі обґрунтовано педагогічні умови формування національної свідомості учнів старших класів. Народні традиції, звичаї, обряди виступають важливим фактором формування у молоді високої національної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до її захищати.

Ключові слова: національна свідомість, незалежна Україна, старшокласники, народні рухливі ігри.

Abstract

Introduction. Based on the analysis of scientific and methodological literature, advanced and practical experience, the article studies the usage of the Ukrainian folk moving games and their impact on the formation of senior pupils' national consciousness in the conditions of the armed and information aggression of the Russian Federation against Ukraine. The research highlights the necessity of acquiring a systematic and straightforward national education based on the cultural and historical experience of native people, their centuries-old traditions, customs and mentality.

The research topicality. It is essential to study the peculiarities of national traditions of physical education and the possibilities of their implementations in the learning environment of the youth, as the fundamental factor in building civil society and democracy is the national consciousness of their citizens.

The main aim is to substantiate the positive effect of folk moving games in forming senior pupils' national consciousness.

Methods of the study include analysis and generalization of scientific and methodological literature, pedagogical observation, questionnaire, and method of mathematical statistics.

Results. The scientific paper states that national traditions of physical education are realized due to historical, theoretical, and methodological directions. The structure of the national consciousness comprises political, emotional and valuable, motivational, activity- and practice-based components. During our research, we determined three stages of forming pupils' general education. The formation of the national consciousness occurs due to the folk-moving games. They are a universal means of comprehensive education of the youth, as they reflect the national lifestyle, work, traditions of the people, and the idea of courage, honesty, and dignity of the person.

Conclusions. The scientific paper substantiates the pedagogical conditions of forming the senior pupils' national consciousness. The national traditions, customs, and rituals are crucial in forming the national youth consciousness, feelings of loyalty, love for the Motherland, and readiness to defend it.

Key words: national consciousness, independent Ukraine, senior pupils, folk moving games.

Вступ. Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Розвиток України як незалежної держави відбувається в умовах, коли від інтелектуального та фізичного стану молодого покоління залежить майбутнє нашої країни. Успішний хід реформ неможливий, якщо система формування і розвитку підростаючого покоління буде позбавлена духовно-моральних принципів, а саме усвідомлення спільності власної долі з долею своєї Батьківщини, любові до неї.

У «Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті» актуальною визнано проблему забезпечення національного характеру освіти та виховання молоді, що ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності, на основі педагогічної спадщини видатних українських мислителів і педагогів [10]. Таким чином, основним стратегічним завданням реформування сучасної освіти має бути відродження традицій українського народу та розбудова національної системи освіти як найважливішої ланки у вихованні свідомих громадян держави та формування освіченої творчої особистості, становлення її фізичного, морального і духовного здоров'я.

Варто зазначити, що фундаментальним чинником побудови громадського суспільства та демократії є національна свідомість громадян та учнівської молоді. Боротьба за право бути українцем триває століттями і продовжує тривати й досі. Наші предки боролись за державність та відбивали навали нападників за часів козацтва. Українці боролись за право існування за часів УПА. І ми продовжуємо боротися! Продовжуємо захищати свою свободу, державну цілісність, нашу землю, наше небо і наш народ. Нині захист нашої країни – це захист усього сучасного європейського світу. Саме такий прояв національної свідомості нації, людської гідності, патріотизму, порядності демонструють наші воїни та народ у війні проти агресора Росії задля власного майбутнього.

Отже, для сучасної школи найактуальнішим питанням є визначити особливості формування національної свідомості у молодого покоління України, а саме почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до захисту територіальної цілісності своєї держави. Це потребує пошуку нових шляхів розвитку, вдосконалення змісту з урахуванням історико-методологічних надбань, впровадження нової концепції, сучасних технологій, побудови навчально-виховного процесу [4].

Вивчаючи історико-педагогічну літературу, ми усвідомлюємо, що пріоритетом усієї багатоміркової діяльності наших пращурів було цілеспрямоване й систематичне виховання

підростаючого покоління на культурно-історичних традиціях народу [1, 2, 3, 4, 5]. Саме тому вивчення особливостей національних традицій фізичного виховання та можливостей їх використання в освітньому просторі учнівської молоді є важливим і актуальним завданням сучасної науки й освіти.

Мета дослідження обґрунтувати застосування народних рухливих ігор у процесі формування національної свідомості старшокласників.

Матеріали і методи дослідження. У статті використовувались: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, анкетування, метод математичної статистики.

Результати дослідження та дискусія. Аналіз останніх наукових праць та опрацювання літературних джерел показали, що за останні роки було проведено велику кількість досліджень, спрямованих на вивчення соціокультурних цінностей українського народу. Так, вони були предметом досліджень у роботах Н.А. Деменюк (2004), Є.Н. Приступи (1996), Ю.Д. Руденко (2003), М.В. Тимчик (2013), А.В. Цьось (1994, 2000, 2005), які переконливо доводять, що особистість повинна перебувати під постійним виховним впливом матеріальної та духовної культури свого народу [6, 14, 16, 17, 19].

Психолого-педагогічні аспекти виховання з елементами українських традицій та національної культури були предметом досліджень І. Бега (2002) тощо.

Про народні рухливі ігри як важливу складову національної фізичної культури пишуть у своїх працях сучасні дослідники, зокрема М. Данилевич, У. Бабій (2009), В. Левків, Є. Приступа, Пасічник (2014), А.В. Цьось (2018). Учені наголошують на тому, що необхідно створити передумови поповнення сучасної методики вічними цінностями національної системи фізичного виховання. Адже народні рухливі ігри були, є і будуть універсальними засобом фізичного виховання підростаючого покоління [7, 8, 12, 16, 19].

Освіта й виховання є найважливішими компонентами культури, які у всьому світі розвиваються національним шляхом. Виховання – це насамперед засвоєння кожною особистістю духовності, культури рідного народу, його національного духу, способу життя. Воно формує усвідомлення своєї причетності до історії традицій, культури свого народу.

Науковці у своїх дослідженнях [6, 7, 8, 17, 18, 19] стверджують, що національне виховання спрямовується на залучення до глибинних пластів національної культури і духовності формування у молоді світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури, які сприяють становленню й утвердженню України як суверенної правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її.

Отже, йдеться про потребу систематичного й цілеспрямованого національного виховання особистості, а саме формування у молоді національної свідомості та самосвідомості на культурно-історичному досвіді рідного народу, його багатовікових традиціях, звичаях та духовності. Навчальні заклади покликані робити це, починаючи з дитячого садочку і завершуючи старшою школою.

Народна фізична культура включає види рухової активності та методи їх використання, які історично склалися як наслідок непрофесійної діяльності з метою фізичного, технічного та фізіологічного впливу на розвиток особистості, адекватного пристосування до умов навколишнього середовища, підготовці до трудової діяльності та військової справи. У цьому плані слід зазначити, що найпотужнішою суспільно-політичною морально-духовною, військово-оборонною силою було українське козацтво. Багато істориків порівнювали козаків із найсильнішими і наймужнішими народами світу [6, 7, 9, 12, 15, 19]. Українська молодь постійно мріяла практично опанувати козацькі військово-спортивні види діяльності: козацьку боротьбу та інші види бойових мистецтв, верхову їзду, стрільбу із луку, володіння списом, зброєю, плавання, подолання природних перешкод, керування човном.

Важливо відмітити, що у школах щорічно проводять спортивно-розважальне свято «Козацькі забави», зокрема на свято Покрови Пресвятої Богородиці 14 жовтня, яке ще відзначається як день українського козацтва. Учні мають змогу перевірити на собі козацький дух, силу, мужність та витривалість у різноманітних спортивних змаганнях козацького спрямування: «Козацькі ковалі», «Силачі», «Стрільба з лука», «Метання булави та колоди», «Спритна козачка», «Козачі бої», «Запорожець на січі» тощо.

Військово-патріотичні змагання «Сокіл» («Джура») також стали традиційними змаганнями між школами міста, області тощо. Вони мають на меті національно-патріотичне та духовне виховання учнівської молоді на ідеях козацького лицарства та козацьких традиціях [4].

Слід вказати на педагогічну значущість народних ігор, основними компонентами яких є зміст, форма, методичні особливості, що роблять їх одними із найефективніших засобів і можуть застосовуватися на всіх ланках системи фізичного виховання.

Народні рухливі ігри належать до універсального засобу всебічного виховання молоді, у них якраз відображено побут, праця, національні традиції народу, уявлення про сміливість, чесність, винахідливість людини. У цих іграх має місце шанобливе ставлення до національної культури, вони створюють емоційну основу для розвитку патріотичних почуттів, любові та поваги до рідної землі, відданості Батьківщині.

Наука доводить, що справжнє виховання є глибоко національним за сутністю, змістом, характером та історичним покликанням. Адже нація – це насамперед система різноманітних природних (біологічних, зокрема анатомічних, фізіологічних), психологічних, історично обумовлених ознак «тіла, душі і розуму», тобто психологічних характеристик характеру, інтелекту певної культурно-історичної спільноти людей. Закономірно, що різні якості людей залежно від національної приналежності потрібно виховувати різними засобами та використовувати різноманітні методи виховної роботи, які є складовою матеріальної і духовної культури.

Правильно організований освітній процес фізичного виховання учнівської молоді формує повноцінну цілісну особистість, яка високо цінує свою громадську, національну й особисту гідність. Завдяки національному вихованню повною мірою реалізуються природні задатки, формується національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд особистості [19].

При впровадженні національних традицій фізичного виховання в освітній процес учнівської молоді застосовується загалом три умовні напрями:

- *історичний*, який передбачає дослідження традицій фізичного виховання з метою виявлення походження і становлення звичаїв і традицій кожного народу, їх місце в життєдіяльності етносу;
- *теоретичний*, у якому засоби та форми національної фізичної культури науковці аналізують з точки зору сучасної теорії фізичного виховання і спорту;
- *методичний* напрямок поєднує класифікацію засобів та форм, які дають рекомендації щодо їх застосування у сучасній освітній практиці фізичного виховання.
- Відповідно до вимог Державної національної програми «Освіта» (Україна в XXI столітті), головною метою національного виховання є успадкування учнями надбань історії свого народу, традицій, мови, культури, звичаїв, духовної моральності.
- Науковці вважають, що до структури національної свідомості належать такі компоненти:
- *когнітивний компонент* (розуміння учнями історії, культури, мови, традицій рідної школи, місцевості, історії України);
- *емоційно-ціннісний компонент* характеризує інтерес до традицій українського народу, ставлення до національних цінностей і духовних надбань українського народу, прагнення до самовдосконалення їхньої навчально-пізнавальної діяльності;
- *діяльнісно-практичний компонент* передбачає прагнення дітей реалізувати себе як патріота своєї Батьківщини у навчально-виховному процесі;
- *мотиваційно-ціннісний компонент* забезпечує формування свідомого ставлення до національних цінностей українського народу, розуміння учнів у відстоюванні ідеалів свободи, незалежності та державності України.

У процесі дослідження було визначено етапи формування в учнів загального виховання. На першому етапі відбувається формування мотиваційно-ціннісного ставлення до національних цінностей і духовних надбань українського народу. Важливою умовою розвитку самосвідомості учнів є удосконалення їхньої навчально-пізнавальної діяльності, задоволення в ній основних особистих потреб самовизначення та самореалізації, підготовки себе до майбутньої військової служби та захисту Батьківщини (військово-спортивні ігри «Хортинг-Патріот», «Сокіл», «Джура»).

На другому етапі відбувається удосконалення змісту методів та організаційних форм військово-патріотичного виховання учнів старших класів з метою кращого розуміння змісту історії, культури, традицій рідного краю, ролі війська у відстоюванні ідеалів свободи, незалежності, національних та державних цінностей України.

Третій етап щодо формування в учнів практичного досвіду в процесі військово-патріотичного виховання учнів старших класів спрямований на виховання морально-вольових якостей, а саме організованості, рішучості, самостійності, сміливості, патріотизму.

Ми провели педагогічний експеримент, щоб виявити рівень сформованості національної культурної свідомості в учнів старших класів. У ньому взяли участь 45 учнів 10 класів Переяслав-Хмельницького ліцею «Патріот».

Рівень сформованості національної науково-культурної свідомості в учнів оцінювався за допомогою анкетування, завдання якого передбачали визначення інтересу учнівської молоді до занять з використанням елементів національної фізичної культури.

Серед респондентів 96,3% учнівської молоді мають високий рівень національної свідомості, який характеризується високою мотивацією, що дозволяє їм усвідомлювати приналежність до української нації, цінностей і духовних надбань українського народу. Учні розуміють наскільки важливо відстоювати свободу, незалежність та державність України.

Усі респонденти сприймають народну фізичну культуру невід'ємною складовою загальної національної культури, яка органічно увійшла і функціонує в різних сферах життєдіяльності народу: у побуті, релігійних, родинних і господарських зв'язках, галузі військової підготовки, календарних, обрядових дійствах, масових громадських заходах. Саме залучення молоді до активної участі в традиціях і звичаях рідного народу дає їй змогу практично пізнавати культурно-історичний досвід, продовжувати звичаї батьків і дідів. Молодь бере безпосередню участь у народних святах та обрядах відповідно до календарно-сезонного графіку: навесні у Великодніх святах та веснянках (свято жайворонка, свято тополі тощо); улітку – у Зелених святах, косовиці, Івана Купала, обжинках; восени – у святкуванні Покрови, козацького дня; узимку – на Миколая, Різдво.

Отже, народні традиції, звичаї, обряди виступають важливим фактором формування у молоді високої національної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до захисту України.

Висновки. У результаті дослідження було визначено педагогічне значення народних ігор, звичаїв та традицій українського народу. Вони є результатом виховних зусиль народу протягом багатьох століть і є незалежним виховним засобом, який передають з покоління в покоління. Освіта і виховання мають розвивається національним шляхом. Фізичне виховання як важлива складова народної культури поглиблюється і збагачується новим змістом, формами та методами впливу. Національна система фізичного виховання вимагає такі компоненти, які відповідають культурно-історичним здобуткам нації, перспективами її розвитку, матеріальним і духовним цінностям. Зважаючи на вище сказане, вона характеризується єдністю, цілісністю, взаємозалежністю усіх складових. Доступність, емоційна насиченість та ефективність фізичного виховання різних історичних періодів уможливорює широке використання цієї спадщини як у сучасному освітньому процесі підростаючого покоління, так і у молодіжному дозвіллі.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні національно-свідомої молоді України засобами фізичної культури.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не існує будь-якого конфлікту інтересів.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. Київ, Либідь, 2008. 848 с.
2. Бех І.Д. Інтеграція як освітня перспектива. Початкова школа, 2002. №5. С. 5-6.
3. Виховання громадянина-патріота, гуманізму. Навч. метод. посібник. Київ, ТОВ. «ХІК», 2004. 94 с.
4. Данилко В.М. Формування фізичного здоров'я молоді у національних традиціях українського народу. *Молодий вчений*: збірник наукових праць. 2018. № 4.2 (56.2). С. 37-41.
5. Деделюк М.А., Цьось А.В. Традиції фізичного виховання у Київській Русі. Луцьк: Волинська друкарня. 2004. 192 с.
6. Деделюк Н.П. Доцільність використання елементів системи фізичного виховання. Київська Русь в сучасній українській школі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. Волинь наук. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, РВВ «Вежа» 2009. №1 (5). С. 10-14.

7. Зубалій М.Д., Темчик М.В. Методи військово-патріотичного виховання старшокласників засобами хортингу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. Вип. 21-1. С. 236-249.
8. Методика формування у старшокласників готовності до захисту Вітчизни в різних типах закладів освіти. Методичний посібник. [Остапенко О.І., Зубалій М.Д., Тимчик М.В. ред.] Кропивницький, 2019. 168 с.
9. Мусяшненко В.А. Українська етнопедагогіка: навчальний посібник. Суми, ВТД «Університетська книга», 2005. С. 69-73
10. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. Київ, 2004. 16с.
11. Остапенко О., Тимчик М. Військово-патріотичне виховання старшокласників у контексті положень «Нової Української Школи» *Метод.* 2018. № 5. С. 48-51.
12. Пангелова Н.Є. Історія фізичної культури: навчальний посібник. Київ, Освіта України, 2007. 288 с.
13. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних військ: нові комунікативні технології XXI століття. Київ, ВД «Київо-Могилянська академія» 2017. 280 с.
14. Приступа Є.Н. Становлення і розвиток основ української народної фізичної культури: автореф. ... док. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1996. 48 с.
15. Приступа Є.Н., Пилат В.С. Традиції української національної фізичної культури. Львів. Троян, 1991. 104 с.
16. Руденко Ю.Д. Основи сучасного українського виховання. Київ, Вид-во ім. Олени Телеш, 2003. 328 с.
17. Тимчик М.В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.07. Інститут проблем виховання на ПН України. Київ, 2013. 222 с.
18. Форми і методи формування в учнів готовності до захисту Вітчизни: методичні рекомендації [Зубалій М.Д. (ред), Остапенко О.І., Тимчик М.В.]. Кропивницький, 2019. 72 с.
19. Цьось А.В. Розвиток фізичного виховання на території України з найдавніших часів до початку XIX століття: автореф. ... дис. док. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.02. Харків, 2005. 40 с.

References

1. Bekh I.D. Education of the individual: textbook. Kyiv, Lybid, 2008. 848 p.
2. Bekh I.D. Integration as educational perspectives. Primary school, 2002. № 5. P. 5-6.
3. Education of a citizen, a patriot, and humanism: scientific and educational textbook. Kyiv, TOV. «KhIK», 2004. 94 p.
4. Danylko V.M. Formation of physical health of young people in national traditions of the Ukrainian. *Young scientist*. 2018. № 4.2 (56.2). P. 37-41.
5. Dedeliuk M.A., Tsos A.V. Traditions of the physical education in Kyiv Rus. Lutsk: Volynskyi publishing house. 2004. 192 p.
6. Dedeliuk N.P. Expediency of elements use in physical education system. Kyiv Rus in the contemporary Ukrainian school. *Physical education, sport and health culture in the modern society*. Lesya Ukrainka National University. Lutsk, RVV «Vezha» 2009. №1 (5). P.10-14.
7. Zubalii M.D., Tymchuk M.V. Methods of military and patriotic education of the senior pupils by means of horting. *Theoretical and methodological issues of educating children and pupils*. Institute of problems on education of NAES of Ukraine. Kyiv, 2017. Issue 21-1. P. 236-249.
8. Methods of forming the senior pupils' readiness to defend Motherland in different educational establishments: methodological textbook. [Ostapenko O.I., Zubalii M.D., Tymchuk M.V. red.] Kropyvnytskyi, 2019. 168 p.
9. Musiiashenko V.A. Ukrainian ethnopedagogy: educational textbook. Sumy, VTD «University book», 2005. P. 69-73
10. National doctrine of the development of physical culture and sports. Kyiv, 2004. 16 p.
11. Ostapenko O., Tymchuk M. Military and patriotic education of the senior pupils in the framework of «The new Ukrainian school». 2018. №5. P. 48-51.
12. Panhelova N.E. History of physical culture: educational textbook, 2nd ed. (addition and revision). Kyiv: Education of Ukraine, 2010. 294 p.
13. Pocheptsov H. From Pokemons to hybrid army: new communicative technologies of the XXIst century. Kyiv: Publishing house «Kyivo-Mohylianska akademiia», 2017. 280 p.

14. Prystupa Ye.N. Formation and development of the basis of the Ukrainian folk physical education: abstract of Dr of pedagogical sciences: 13.00.01. Kyiv, 1996. 48 p.
15. Prystupa Ye.N., Pylat V.S. Traditions of the Ukrainian national physical education. Lviv: Troian, 1991. 104 p.
16. Rudenko Yu.D. The fundamentals of the modern Ukrainian education. Kyiv: Publishing house of Oleny Telesh, 2003. 328 p.
17. Tymchyk M.V. Military-patriotic education of high school students in the process of physical culture and mass work: thesis of PhD in pedagogy. 13.00.07. Institute of problems on education of NAES of Ukraine. Kyiv, 2013. 222 p.
18. Forms and methods of forming v uchniv hotovnosti do zakhystu Vitchyzny: methodological recommendations [Zubalii M.D. (red), Ostapenko O.I., Tymchyk M.V.]. Kropyvnytskyi, 2019. 72 p.
19. Tsos A.V. Development of physical education in Ukraine since ancient centuries till the beginning of XXI century: thesis abstract of Dr of sciences in physical education and sports: 24.00.02. Kharkiv, 2005. 40 p.